

Худавердієва В.А.,

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри менеджменту і маркетингу
Харківської державної зооветеринарної академії

СТРАТЕГІЯ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Розглянуто проблеми інвестиційної діяльності, інвестиційного клімату, потенціалу, засобів активізації інвестиційних процесів та визначено роль держави у регулюванні інвестиційних процесів у національній економіці.

The problems of analysis of investment activity, investment climate, potential, facilities of activation of investment processes are considered and the role of the state in adjusting of investment processes in the national economy is determined.

Ключові слова: інвестиційна стратегія, іноземні інвестиції, іноземний капітал, інвестиційний клімат, державна політика.

Хід розвитку народного господарства України та його соціально-економічні результати свідчать про об'єктивну потребу істотно змінити інвестиційну стратегію з метою досягнення її ефективності. Надмірне нарощування потенціалу затратних галузей і виробництв ототожнювалося з успіхами в економічному розвитку. Проте низький життєвий рівень громадян спростував примарну “правильність” цього напрямку. Як показав світовий досвід, найефективніший розвиток комплексного потенціалу народного господарства забезпечує ресурсозберігаюча інвестиційна стратегія. Маються на увазі не лише матеріально-технічні, трудові й фінансові ресурси, а й такий винятково важливий ресурс, як час. Виграш у часі надає багато переваг і відкриває великі можливості в умовах інтегрованого розвитку світової економіки.

Разом із тим, відомо, що навіть надзвичайно прискорений розвиток економіки втрачає будь-який сенс, якщо не зорієнтований на досягнення соціально значущих цілей. Ця методологічна передумова суспільного розвитку є критерієм інвестиційної стратегії, яка в окремі відносно нетривалі періоди може відхилятися від виваженої лінії з об'єктивних обставин або тактичних міркувань, а впродовж історично значущих етапів має бути чітко цілеспрямованою. Саме такий період нині в Україні. Досить тривалий час доведеться перебудовувати економіку за об'єктивними законами, якими адміністративно-командна система нехтувала, надавати їй соціальної спрямованості, інтегруватися в європейську і світову економіку, ліквідувати наслідки попереднього господарювання. Основою цих процесів і запорукою їх успішного перебігу має стати ефективна інвестиційна політика.

Проблеми інвестиційної діяльності, інвестиційного клімату, потенціалу, засобів активізації інвестиційних процесів і ролі держави у регулюванні інвестиційних процесів активно досліджують вітчизняні науковці. Питання щодо шляхів

залучення інвестицій в економіку України, заходів державного регулювання інвестиційної діяльності, проблем інвестиційної привабливості аналізують у своїх працях І.А. Бобков, І.А. Бланк, Н.М. Єрмошенко¹.

На актуальність даної теми вказує переважання негативних оцінок сучасного інвестиційного клімату в Україні. Отже, метою статті є розгляд проблеми залучення іноземних інвестицій у національну економіку, розробка й обґрунтування заходів щодо активізації інвестиційних процесів.

В умовах перебудови української економіки гострою проблемою є потреба у великих іноземних інвестиціях. У більшості країн світу (США, Німеччині, Франції, Великобританії, Південній Кореї, Тайвані) каталізатором інвестиційної активності став саме іноземний капітал, який відіграв активну роль у розвитку й перебудові їхніх економік. Україні варто використати цей досвід (передусім індустриально розвинених країн Азії) для залучення на взаємовигідних умовах прямих іноземних інвестицій із метою розв'язання завдань структурної трансформації, розвитку імпортозамінних виробництв і поступового нарощування експортного потенціалу.

Аналіз соціально-економічних досягнень окремих зарубіжних країн дав змогу обґрунтувати переваги та недоліки залучення й функціонування іноземного капіталу (рис. 1).

Джерела: Федоренко В.Г. і К^о. Шляхи підвищення ефективності інвестицій в Україні. — К.: Наука, 2003; Федоренко В.Г. Інвестиційний менеджмент. — К.: МАУП, 1999.

Рис. 1. Переваги та недоліки залучення іноземного капіталу в економіку України

¹ Бобков І.А. Регулирование воспроизводства инвестиций и основного капитала в рыночной экономике. — М.: НИИ управления, 1991. — 256 с.; Бланк І.А. Инвестиционный менеджмент. — К.: МП "ІТЕМ", ЛТД, Юнайтед Лондон Трейд Лимитед, 1995; Ермошенко Н.Н. Економіка: Научно-технический прогресс, инвестиционная политика, управление. — К.: Наук. думка, 1990. — 184 с.

Згідно з розрахунками загальний обсяг необхідних іноземних інвестицій в економіку України має перевищувати 40 млрд дол. США, у тому числі для металургії — 7 млрд, машинобудування — 5,1 млрд, транспорту — 3,7 млрд, хімічної та нафтохімічної промисловості — 3,3 млрд дол. За останніми даними (станом на 01.01.2009) сума інвестицій у основний капітал за рахунок коштів іноземних інвесторів становить 7591 млн грн (табл. 1).

Таблиця 1. Інвестиції в основний капітал за джерелами фінансування, млн грн

Джерела фінансування	1997	2000	2007	2008
Усього	12 401	23 629	188 486	233 081
у тому числі за рахунок коштів державного бюджету	1043	1210	10458	11 576
коштів місцевих бюджетів	436	975	7324	9918
власних коштів підприємств	9330	16 198	106 520	132 138
коштів іноземних інвесторів	133	1400	6660	7591
коштів населення на індивідуальне житлове будівництво	1001	1176	8549	11 589
кредитів банків та інших позик	—	391	31 182	40 451
інших джерел фінансування	458	2279	7914	10 323

Джерело: Статистичний щорічник України за 2008 рік / Державний комітет статистики України; за ред. О.Г. Осаулєнка. — К.: Консультант, 2009. — 568 с.

Україна має потенційні можливості для ефективного освоєння інвестицій на суму 2—2,5 млрд дол. США². Залучення таких коштів уможливить реконструювання пріоритетних галузей. Але, на жаль, обсяг іноземних інвестицій у загальному обсязі інвестування в економіку України становив лише 3,3 % у 2008 році (табл. 2).

Таблиця 2. Інвестиції в основний капітал за джерелами фінансування, % до загального обсягу

Джерела фінансування	1997	2000	2007	2008
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0
у тому числі за рахунок коштів державного бюджету	8,4	5,1	5,6	5,0
коштів місцевих бюджетів	3,5	4,1	3,9	4,2
власних коштів підприємств	75,2	68,6	56,5	56,7
коштів іноземних інвесторів	1,1	5,9	3,5	3,3
коштів населення на індивідуальне житлове будівництво	8,1	5,0	4,5	5,0
кредитів банків та інших позик	—	1,7	5,2	4,1
інших джерел фінансування	3,7	9,6	4,2	4,4

Джерело: Статистичний щорічник України за 2008 рік / Державний комітет статистики України; за ред. О.Г. Осаулєнка. — К.: Консультант, 2009. — 568 с.

За оцінками провідних спеціалістів Європи, підприємницький ризик інвестицій в Україну становить 80 %. Саме він зумовлює незначний потік прямих

² Федоренко В.Г. Інвестиційний менеджмент. — К.: МАУП, 1999.

інвестицій. Згідно з нашими розрахунками у світовому потоці прямих інвестицій на економіку України припадає близько 1 %, або в середньому приблизно 5 дол. США на одну особу населення.

Наша країна може вийти з кризового стану насамперед за рахунок власних сил і коштів. Проте інтенсивний перехід до конкурентоспроможної моделі національної економіки спричиняє потребу співробітництва зі світовою системою господарювання, в якій іноземні інвестиції є важливим економічним важелем. Тому створення відкритої, орієнтованої на експорт моделі економіки значною мірою залежить від рівня активності іноземних інвесторів на території України, інтенсивності міжнародного руху капіталів і поділу праці. Згідно з розрахунками вітчизняних економістів орієнтація лише на внутрішні резерви може призвести до того, що період відродження української економіки триватиме понад 20 років. Потреба у кредитних ресурсах лише для підтримки дотованих галузей більш як утричі перевищує кредитні можливості країни.

Для того щоб створити ефективну систему залучення іноземних інвесторів в Україну, потрібно вивчити особливості функціонування найраціональніших систем у ряді країн. Досвід показує, що зовнішньоекономічні умови істотно впливають на процес реформування структури національної економіки.

Досягнення Китаю у реформуванні економіки за останні роки пов'язані зі здійснюваною урядом політикою залучення іноземних інвестицій. Унаслідок економічних реформ у країні створено досить ефективну систему оподаткування іноземних фізичних і юридичних осіб, що характеризується гнучкістю, наданням значних пільг і спрощенням процедури сплати податків. Ключовим елементом сучасної зовнішньоекономічної стратегії КНР є створення спеціальних економічних зон (СЕЗ) і відкритих приморських міст для іноземних інвесторів.

Згідно з установленими державою правилами щодо зниження ставок податків на спільні та іноземні підприємства в СЕЗ крім пільг в оподаткуванні для підприємств з іноземним капіталом існують додаткові пільги: зменшення вдвічі податку на прибуток; зменшення ставок податку на дивіденди; звільнення від сплати податку в разі трансферту прибутку за межі Китаю; безмитний імпорт основних і допоміжних матеріалів і навіть значної частки товарів широкого вжитку.

Успіхи КНР у залученні прямих іноземних підприємницьких капіталовкладень загалом пов'язані зі створенням на значній території країни сприятливого інвестиційного клімату, тобто комплексу матеріальних та інституціональних умов, які надають інвесторам можливість знижувати виробничі витрати до рівня нижчого за середній у світі. Складовими такого інвестиційного клімату є низька вартість робочої сили, помірна орендна плата за користування земельними ділянками, прийнятний рівень розвитку виробничої та соціально-побутової інфраструктури в районах пільгового інвестування, економічно виважена система оподаткування, преференційний міграційно-митний режим, сприятливе митне й валютне законодавство. Щоб залучити максимально можливий обсяг ресурсів із-за кордону,

належну увагу приділено великим інвестиційним проектам, які реалізуються на базі спільного підприємства.

З огляду на досвід залучення іноземного капіталу в інших країнах (насамперед колишніх соціалістичних) можна назвати такі перешкоди у здійсненні цього процесу: відсутність відповідного інвестиційного клімату; недосконалість ринкового механізму; нестабільність політичної ситуації; низький рівень ділової та професійної кваліфікації підприємців; відсутність зацікавлених партнерів; нестача привабливих інвестиційних проектів; недосконалість податкової системи; відсутність дієвої системи страхування інвестицій; надмірний монополізм в економіці; надвисокий рівень інфляції; невирішеність питання щодо приватної власності на землю; неконвертованість валюти.

Чинники, які впливають на прийняття рішень щодо іноземного фінансування проектів, мають різну вагомість. На думку американських бізнесменів, за ступенем важливості та впливу їх можна розмістити так: політична стабільність; інвестиційний клімат; порядок трансферу прибутку; податки; частка державних підприємств; привабливість проекту. Дослідженнями встановлено, що розглянуті чинники не є постійними й незмінними.

Держава має різні важелі для сприяння залученню іноземного капіталу. Найважливіші з них подано на рис. 2.

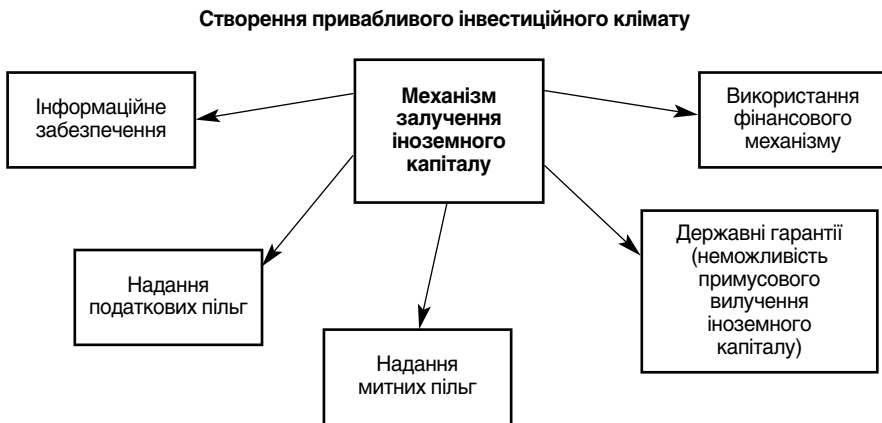

Рис. 2. Механізм залучення іноземного капіталу

Система податкових і митних пільг передбачає податкові канікули, зниження ставок оподаткування в разі реінвестування отриманого прибутку чи інвестування у певні регіони й галузі, захист від подвійного оподаткування, а також звільнення від митних зборів на імпорт новітніх машин та обладнання, технологій, ноу-хау, експорту продукції власного виробництва для покриття валютних витрат або зменшення цих зборів. У спеціальних економічних зонах діє ще розвиненіша система податкових і митних пільг, спрощення адміністративних процедур. Це, зокрема,

зміцнення позицій національної грошової одиниці, її конвертованість; можливість для підприємств, створених з участю іноземних інвесторів, вільно конвертувати отримані доходи; користування банківською системою країни; надання державних кредитів для інвестиційних проектів у пріоритетні сфери. Інформаційне забезпечення й центри допомоги іноземним бізнесменам мають інформувати інвесторів про різні проекти й умови їх здійснення за кордоном, систему оподаткування, адміністративно-правові процедури господарської діяльності тощо.

Підприємці США вважають, що інвестиції у країни з високим рівнем політичних, географічних, валютних, фінансових, інвестиційних та інфляційних ризиків повинні мати мінімальну норму прибутку — щонайменше 25 %. В Україні ця норма майже вдвічі нижча, до того ж, має великий термін окупності капіталу. За оцінками західних дослідників, норма прибутку на капітал, вкладений, наприклад, у будівництво заводу, у Західній Європі становить 38,6 %, термін окупності — 6 років, в Україні ці показники дорівнюють відповідно 21 % і 11 років³.

Крім того, існують інші негативні моменти: насамперед це бюрократичні перешкоди й легітимна невизначеність у процесі приватизації; відсутність реальної приватизації та закону про приватизацію землі; обіг на внутрішньому ринку грошових одиниць західних країн; відсутність правового забезпечення кредитування, страхування, валютного обігу; обмеженість каналів репатріації прибутку (здебільшого через вивезення продукції видобувних і сировинних галузей, що має попит на світових ринках).

В Україні розроблено законодавство про іноземні інвестиції, яке містить понад 100 правових і нормативних документів (законів, постанов, указів, положень, інструкцій тощо). До них належить і Закон України “Про режим іноземного інвестування” від 19.03.1996 № 93/96-ВР. У ньому є позитивні моменти, пов’язані з особливостями режиму іноземного інвестування, чітким визначенням видів іноземних інвестицій і форм їх здійснення, а також системи державних гарантій захисту іноземного капіталу. Зокрема, для іноземних інвесторів на території України встановлюється національний режим інвестиційної та іншої господарської діяльності; для інвестиційних проектів із залученими іноземними інвестиціями, які реалізуються відповідно до державних програм розвитку пріоритетних галузей економіки, соціальної сфери й територій, може встановлюватися пільговий режим інвестиційної та іншої господарської діяльності.

Проте варто ще раз зауважити, що вітчизняна законодавча база має принаймні два основних недоліки: по-перше, нестабільність і ненадійність, по-друге, відсутність комплексності й наявність суперечностей у законодавчих актах. Нестабільність зумовлює неможливість спрогнозувати виробничо-господарську й фінансову діяльність об’єктів інвестування, тому стабільна нормативна база для іноземного інвестора є важливішою, ніж пільги.

³ Бугаря Н.И. и др. Рынок, предприятия и предпринимательская деятельность в Украине / Н.И. Бугаря, А.Ф. Гойко, П.С. Рогожин, В.Г. Федоренко. — К.: Стройинформ, 2003. — 120 с.

Як показує досвід інших країн, до формування системи регулювання міжнародної спільної підприємницької діяльності на національному рівні застосовуються два підходи: перший — прийняття єдиного акта, що регулює допуск іноземного капіталу в економіку країни, другий — регулювання різних аспектів іноземної інвестиційної та підприємницької діяльності сукупністю правових актів.

Вибір одного з цих підходів зумовлюється позицією, яку та чи інша країна займає на світовому ринку капіталів. Якщо країна є активним експортером капіталу, то, як правило, використовується другий підхід до формування законодавчої бази щодо участі іноземних інвесторів у національному господарстві. Країни, які переважно імпортують капітал, прагнуть прийняти єдиний законодавчий акт щодо міжнародної підприємницької діяльності. Законодавча база процесу іноземного інвестування повинна охоплювати всі аспекти цієї багатогранної діяльності. І хоча сьогодні вживаються певні заходи щодо створення автоматизованої інформаційної системи оперативного пошуку іноземних інвесторів, усе це перебуває в зародковому стані.

Виходом із ситуації, на наш погляд, є обґрунтування раціональної інвестиційної політики, в якій пріоритет матимуть система державного регулювання й реформування структури власності на основі приватизації та концепція технічного переоснащення промислового виробництва із залученням коштів іноземних інвесторів. Така концепція забезпечить підвищення інвестиційної активності за наявності певних економічних передумов, якими є:

- залучення іноземних інвестицій з урахуванням мети й завдань структурної трансформації промислового комплексу, цільових програм міжгалузевого розвитку, конверсії;
- збільшення обсягів інвестиційних ресурсів, які формують виробничий потенціал на новітній науково-технічній базі;
- ефективне використання інвестицій;
- обґрунтування вибору пріоритетних секторів матеріального виробництва, які визначають конкурентні позиції країни на світових ринках;
- створення динамічного експортного потенціалу, що може швидко адаптуватися до кон'юнктури зовнішнього ринкового середовища;
- розвиток внутрішньої та зовнішньої продукції виробничо-технічного призначення.

Наявність економічних передумов підвищення інвестиційної активності має стати реальною основою для обґрунтованого визначення мети залучення іноземних інвестицій у різні сфери української економіки (насамперед в індустрію). Ми переконані, що основними цілями повинні бути такі:

- структурна перебудова промислового комплексу;
- сприяння досягненню сучасного технічного рівня розвитку на основі новітніх технологій;
- розвиток ресурсозберігаючих, наукоємних та екологічно чистих технологій;
- збільшення обсягів експортного потенціалу країни;

- подолання залежності національної економіки від імпорту;
- створення виробництв із використанням місцевих природних ресурсів;
- сприяння розвитку приватного сектору.

Досягти цього можна за умови розробки й реалізації вітчизняної стратегії залучення іноземного капіталу. Нагальним і особливо виваженим має бути розв'язання проблеми залучення іноземних інвестицій у період економічної кризи в Україні. При цьому важливо зацікавити зарубіжних партнерів, знайти баланс взаємних інтересів, реалізувати проекти, економічно вигідні вітчизняним та іноземним партнерам⁴.

Організаційною формою забезпечення процесу реалізації технологічно передових інвестиційних проектів, на наш погляд, повинно стати створення фінансово-промислових груп, акціонерних товариств. Окремі країни мають інтегровані утворення (союзи), мета яких, з одного боку — стимулювати збільшення обсягів виробництва національних товаровиробників, розвиток внутрішньої торгівлі, експорту, з другого — здійснювати протекціоністську політику щодо інших країн.

Державна стратегія залучення іноземних інвестицій має спиратися на класифікацію галузей промисловості залежно від наявності потенційних джерел фінансування. Можна виокремити декілька таких груп галузей (виробництв):

- галузі, розвиток яких забезпечується централізованими державними капіталовкладеннями;
- виробничі об'єкти переважно приватного капіталу;
- галузі (виробництва), які на певному етапі потребують кредитних субсидій;
- пріоритетні галузі для залучення й використання іноземних інвестицій;
- виробництва, участь іноземних інвесторів у фінансуванні яких має певні обмеження;
- галузі (виробництва), які є закритими для іноземного інвестування, що пов'язано з національною безпекою, збереженням національного багатства.

Для України прийнятною є класична схема сучасного індустріального розвитку країни, що складається з трьох етапів:

- створення імпортозамінних виробництв;
- формування конкурентоспроможного експортного потенціалу;
- розвиток наукоємних галузей.

Така схема подальшого розвитку індустрії потребує органічного поєднання іноземного капіталу з національними ресурсами, обґрунтування й селекції сфер інвестування, експертної оцінки щорічної потреби в іноземних інвестиціях, визначення потенційної місткості українського ринку для іноземних інвесторів⁵.

Практика показала, що за минулий період, коли використовувалися традиційні підходи до інвестування, іноземний капітал неістотно впливав на ефективність

---

⁴ Федоренко В.Г. і Ко. Страховий і інвестиційний менеджмент. — К.: МАУП, 2002.

⁵ Бершеда Е.Р. Межотраслевые связи в инвестиционном процессе. — К.: Наук. думка, 2005. — 223 с.

функціонування промислового комплексу, його структурну перебудову, впровадження прогресивних технологій і технічне оновлення виробництва. Очевидно, необхідно знайти економічний механізм, який дав би змогу збалансувати норму прибутку, рівень ризику, стимули й гарантії для залучення іноземних інвестицій у процес приватизації та розвитку експортного потенціалу, забезпечив би бажаний кінцевий результат інвестування, тобто помітний внесок у розвиток економіки, підвищення ефективності її функціонування, упровадження сучасних технологій і методів управління⁶.

З огляду на викладене важливо вибрати пріоритети в інвестиційному процесі, які б забезпечили найвищий рівень його ефективності. Це зумовлює потребу здійснення таких заходів:

- звуження напрямів інвестування і запровадження проектів із урахуванням існуючого інноваційного потенціалу;
- включення в інвестиційний процес як державних, так і приватних ресурсів;
- залучення іноземних партнерів до запровадження інвестиційних проектів, пов'язаних із використанням інноваційного і промислового потенціалу;
- створення нових організаційних форм інтеграції фінансового і промислового капіталу;
- розробка і запровадження регіональних програм інвестування. При цьому іноземні кредити під державні гарантії потрібно спрямовувати насамперед у пріоритетні сфери на фінансування інвестиційних проектів, які забезпечать розвиток експортного потенціалу, і галузі, де терміни окупності виробничих інвестицій є порівняно малими.

Наведений комплексний механізм залучення іноземних інвестицій спрямовано на створення сприятливого інвестиційного клімату й підвищення інвестиційної активності. Стрижнем такого механізму є економіко-організаційний блок, що базується на обґрунтованій концептуальній основі і стратегії залучення іноземних інвестицій, системі пільг в оподаткуванні, визначенні пріоритетних напрямів використання іноземних інвестицій, розширенні можливостей участі іноземних інвесторів у процесі приватизації і створенні спільних підприємств.

Слід взяти певних організаційних заходів щодо створення єдиної цілісної системи державного управління інвестиційними процесами, яка б залучала відповідні структури для роботи з іноземними інвестиціями, механізми реалізації державної політики залучення капіталу, координації діяльності з міжнародними організаціями, проведення експертиз найважливіших проектів та їх конкурсний відбір. Економіко-організаційний блок механізму залучення інвестицій може функціонувати лише разом із ефективним механізмом державних гарантій і системою законодавчого, нормативного, інформаційного забезпечення іноземних інвестицій, організації

---

⁶ Бизнес-план инвестиционного проекта / В.М. Попов, Л.П. Кураков, Г.В. Медведев и др. — М.: Финансы и статистика, 2003.

системи страхування й перестраховування іноземних інвестицій, сприяння розвитку банківсько-кредитної системи.

Для створення ефективної системи залучення іноземних інвестицій передусім необхідно сформувати відповідну законодавчу базу. Потрібно на державно-правовому рівні уточнити питання про концесії (визначення можливостей отримання прибутку іноземними інвесторами від розвідування, розробки, видобування й експлуатації природних ресурсів). Потребує найретельнішого обґрунтування й система валютного регулювання.

Особливу увагу слід приділити інформаційному забезпеченню залучення іноземних інвестицій як найслабшій ланці у діючому механізмі регулювання цього процесу. Потрібно видавати інформаційні бюлетені й рекламну літературу з проблем іноземного інвестування, створити комп'ютерну мережу для обміну інформацією, систему статистичної інформації.

Доцільно підтримувати інвестиційні проекти, спрямовані на розвиток приватного сектору (насамперед малих і середніх підприємств, які повинні одержати доступ до інвестиційних кредитів і страхування), організовувати виставки інвестиційних проектів, створювати контрактіві біржі.

Одним із важливих шляхів залучення інвестицій в Україну є вітчизняні й міжнародні інвестиційні фонди. Іноземний капітал потрібен насамперед у таких сферах економіки, активізація нарощування виробничого потенціалу яких сприятиме виведенню країни із кризи, усуненню соціального напруження в суспільстві та подоланню залежності економіки від імпорту.